

Блізкасць, абумоўленая гістарычна і эстэтычна

А. Л. Верабей, *Максім Танк і польская літаратура*, Мінск 2012, сс. 154

Гэтая манаграфія Анатоля Вераб'я, невялікая па аб'ёму, але грунтоўная шматбаковасцю раскрыцця сувязей выдатнага беларускага творцы з польскай паэзіяй розных перыядаў і напрамкаў, выдадзена другім, выпраўленым і дапоўненым, выданнем якраз да стагадовага юбілею Максіма Танка. Аўтар кнігі – даследчык, які заўсёды з увагай ставіцца да кожнага факта, датычнага разглядаемай ім тэмы, імкнучыся з усёй разнастайнасці праяў літаратурнага жыцця і творчасці асобнага пісьменніка скласці цэласную карціну. Менавіта такія скрупулёзны і ўзважаны падыход вызначае яго працы, прысвечаныя жыццю і творчасці Уладзіміра Караткевіча. А. Верабей атрымаў шырокую вядомасць перш за ўсё як біёграф гэтага слыннага пісьменніка. У дадзены час, дарэчы, пад яго кіраўніцтвам ажыццяўляецца вялікі выдавецкі праект – выданне збору твораў У. Караткевіча ў 25 тамах.

Паэзія М. Танка таксама з даўняга часу ўваходзіць у кола навуковых зацікаўленняў даследчыка, як і звязаная з ёю тэма беларуска-польскіх літаратурных узаемасувязяў. Па тэме “Максім Танк і польская літаратура” А. Вераб'ём напрыканцы 1970-х гадоў. была абаронена кандыдацкая дысертацыя, а затым у 1984 годзе выйшла пад такой жа назвай яго манаграфія. Праца была станоўча ацэнена як у беларускай, так і ў польскай перыёдыцы (былі рэцэнзіі ў такіх выданнях, як “Acta Universitatis Wratislaviensis”, “Kurier Podlaski”).

Нельга не вітаць з'яўленне новага выдання манаграфіі, тым больш, што з часу першага мінула амаль што тры дзесяцігоддзі. Вельмі шмат чаго змянілася за гэты час як у літаратуры, так і ў грамадскім жыцці. Не стала М. Тан-

ка, чыя постаць і творчая спадчына асэнсоўваюцца сёння, у дваццаць першым стагоддзі, ужо ў новым ракурсе. Хоць і пры жыцці ён меў вялікі аўтарытэт і прызнанне паэта еўрапейскага маштабу, сёння яго творчы набытак вымяраецца па іншай шкале, у адпаведнасці з крытэрыямі, якія дастасоўваюцца да класікі. Адзін з буйнейшых паэтаў XX стагоддзя, чыя творчасць якраз і стала завяршальным акордам у паэтычным шматгалоссі гэтага бурлівага і трагічнага веку, успрымаецца з часовай дыстанцыі як несумненны класік.

А. Вераб'я цікавіць у манаграфіі, натуральна, толькі адзін з аспектаў выключна шматстайнай творчай дзейнасці паэта – яго сувязь з польскай літаратурай, і перш за ўсё, вядома, паэзіяй. Узаемаўплывы, тыпалагічныя падабенствы, пераклады з беларускай на польскую і з польскай на беларускую.

Аўтар кнігі адзначае, што цікавасць М. Танка да польскай літаратуры пачалася з даўняй пары, з гадоў дзяцінства. Ён прыводзіць сведчанне самога паэта аб захопленасці творами многіх польскіх пісьменнікаў яшчэ падчас вучобы ў пачатковых Шкленикоўскай і Сваткаўскай школах. З таго часу на ўсё жыццё ў беларускага паэта захавалася пачуццё далучанасці да польскага паэтычнага слова, што, безумоўна, не магло не адбіцца на яго творчасці.

У паэзіі М. Танка, як гэта добра паказвае ў сваёй манаграфіі аўтар, знайшло водгук і пэўнае ўвасабленне тое з польскай паэзіі, што было блізкім паэту сваім духам, ідэйна-эстэтычнай скіраванасцю, стылявой характэрнасцю. У час станаўлення танкаўскай паэзіі як адметнай з'явы заходнебеларускай літаратуры, на творчую манеру маладога паэта і змястоўную дамінанту яго твораў аказвалі ўплыў з'явы польскай паэзіі рознага часу, разнастайных мастацкіх напрамкаў і плыняў.

Першы раздзел манаграфіі мае назву “Традыцыі польскага рамантызму XIX стагоддзя ў творчасці Максіма Танка”. Паэзія польскіх рамантыкаў прыцягвала М. Танка, як заўважае аўтар, перш за ўсё сваімі рэвалюцыйна-патрыятычнымі памкненнямі, якія былі сугучнымі яго ўласным настройам. Уплыў польскай рамантычнай паэзіі выявіўся найбольш выразна, на думку А. Вераб'я, у паэтычнай эпоцы М. Танка, у яго паэмах “Нарач”, “Журавінавы цвет”, “Сказ пра Вяля”, “Каліноўскі”, “Сілаш Істома”. У гэтых творах беларускі паэт імкнуўся на матэрыяле беларускай рэчаіснасці вырашаць прыкладна тых ж пытанняў, якія былі пастаўлены А. Міцкевічам у “Пане Тадэвушы”, трэцяй частцы “Дзядоў”, Ю. Славацкім у “Кардыяне”, “Ангелі”, “Бяніўскім” (12).

Адметнасцю даследчай метадалогіі аўтара манаграфіі з'яўляецца разгляд ім тыпалагічных сыходжанняў і стылёвых падабенстваў беларускага і польскіх паэтаў на ўзроўні паэтыкі. А. Верабей пастаянна ілюструе свае развагі і назіранні канкрэтнымі прыкладамі з твораў разглядаемых паэтаў, імкнучыся выявіць наяўнасць пэўнай сувязі праз характар вобразнасці, інтанацыйную пабудову радка. Добрае веданне польскай паэзіі і мовы дае аўтару магчымасць цытаваць творы польскіх паэтаў у арыгінале, у тым выглядзе, у якім яны ўспрымаліся і засвойваліся ў свой час М. Танкам.

У наступным раздзеле “Сувязі Максіма Танка з польскай паэзіяй у 1920–1930-я гады” кампаратывістычны матэрыял прадстаўлены яшчэ больш шырока. Гэта тлумачыцца тым, што ў дадзены перыяд пераважная ўвага беларус-

кага паэта была звернута на творчасць блізкіх яму ідэйна польскіх паэтаў-сучаснікаў. Аўтар манаграфіі прыводзіць шмат прыкладаў падобных сваёй вобразнай структурай, рытміка-інтанацыйнай аформленасцю мясцін у творах М. Танка і У. Бранеўскага, Б. Ясенскага.

Пішучы, напрыклад, пра пэўныя моманты судакрання паэтыкі М. Танка і У. Бранеўскага, аўтар заўважае: *блізкасць творчай манеры абодвух паэтаў, іх таленту і светаўспрымання адчуваецца ў так званых “астрожных” вершах...* (27). Адзначаючы выпадкі падобнага тэматычнага і вобразна-выяўленчага супадзення, А. Верабей пералічае і шэраг адрозненняў у стылі гэтых паэтаў.

Наогул, даследчык пастаянна падкрэслівае, што творчая вучоба маладога беларускага паэта, пераклічка асобных вобразаў і матываў (якая, заўважым, не заўсёды магла быць усвядомленай), не перашкаджала развіццю яго самастойнага паэтычнага таленту. У сваю чаргу і польскія паэты, асабліва з блізкага М. Танку віленскага акружэння, адчувалі на сабе ўплыў беларускага творцы, знаходзячы ў яго вершах і паэмах новыя падыходы, адчуванні і настроі.

Значную ўвагу аўтар манаграфіі звяртае на ідэйна-мастацкую, вобразную і кампазіцыйную блізкасць паэмы Б. Ясенскага “Слова пра Якуба Шэлю” і паэм М. Танка “Нарач”, “Сказ пра Вяля” (назва апошняга твора, дарэчы, падобна сваёй структурай да назвы паэмы Б. Ясенскага). Тут зноў жа прыводзяцца прыклады тыпалагічнага сыходжання, выкарыстання абодвума паэтамі падобных мастацкіх прыёмаў. У прыватнасці, адзначаецца ўвага аўтараў да фальклорнай паэтыкі, істотная роля ў іх творах лірычных адступленняў.

Падкрэсліўшы, што ў 1930-я гады асноўная лінія ўзаемадзеяння М. Танка з сучаснай яму польскай паэзіяй аб’ядноўвала яго з блізкімі яму па духу і рэвалюцыйнай настроенасці так званымі “пралетарскімі” паэтамі, даследчык звяртаецца таксама і да аналізу праблемы адносін беларускага паэта з польскім авангардам. Тым больш, як слушна адзначае аўтар, што для М. Танка былі характэрны імкненні рэвалюцыянізаваць, кардынальнам чынам змяніць самую паэтыку, мастацкую форму, мову паэзіі. А. Верабей падыходзіць да вырашэння дадзенай праблемы з усёй аб’ектыўнасцю, адзначаючы як моманты супадзення, так і разыходжання ў поглядах беларускага паэта і польскіх авангардыстаў.

Цікавым, насычаным канкрэтыкай, атрымаўся раздзел, прысвечаны дзейнасці М. Танка як перакладчыка польскай паэзіі. Тут на поўную моц праявіліся аналітычныя здольнасці аўтара менавіта як перакладазнаўцы. У гэтай літаратуразнаўчай галіне А. Верабей з’яўляецца несумненным аўтарытэтам. Значны ўклад у распрацоўку праблем перакладазнаўства ўнесла яго манаграфія “Беларуска-рускі паэтычны ўзаемапераклад 20–30-х гадоў”, якая пабачыла свет у 1990 годзе ў акадэмічным выдавецтве.

Адзначыўшы прадстаўнічасць і шырыню кола паэтаў, чые творы перакладаліся М. Танкам з польскай мовы на беларускую, А. Верабей заўважае, што перакладчык *стварыў своеасаблівую анталогію польскай паэзіі XX ст.* (76). Перакладаў ён з поспехам таксама і польскую класіку XIX ст., у прыватнасці, творы А. Міцкевіча, паэму Ю. Славацкага “У Швейцарыі”. А. Верабей разглядае працу паэта над перакладамі як творчы працэс, спыняючыся на ўдалых

мясцінах, паэтычных знаходках, але адзначаючы таксама і не зусім удалыя спробы адэкватнага ўзнаўлення арыгінала. Такім чынам, чытач мае магчымасць убачыць, як паэт-перакладчык працаваў над кожным радком перакладу, як імкнуўся да яго ўдасканалення.

Па тым, што М. Танк выбіраў для перакладу творы выдатнейшых польскіх паэтаў XX стагоддзя (такіх, напрыклад, як К. І. Галчынскі, Т. Ружэвіч, В. Шымборска), можна меркаваць аб яго эстэтычных прыярытэтах, аб напрамку развіцця яго ўласнай паэзіі. Сапраўды, такія вершы як “Я ад яго заблізка, каб прысніцца” В. Шымборскай, “Як добра” Т. Ружэвіча і інш., не толькі ўяўляюць сабой бліскучыя перастварэнні па-беларуску, але, несумненна, аказвалі адпаведны ўплыў на пашырэнне мастацкага кругагляду беларускага паэта.

Непасрэдна знаёмячыся з творчасцю польскіх аўтараў, завязваючы з некаторымі з іх сяброўскія адносіны, перакладаючы іх творы, М. Танк тым самым спазнаваў свет польскай паэзіі – адной з найбольш значных з’яў у еўрапейскай літаратуры. У той жа час і польскі чытач адкрываў для сябе паэзію аднаго з выдатнейшых беларускіх паэтаў XX стагоддзя. Адбывалася гэта дзякуючы намаганням польскіх крытыкаў і паэтаў-перакладчыкаў. Апошні раздзел кнігі, які каштоўны сваім факталагічным матэрыялам, называецца “Рэцэнцыя творчасці Максіма Танка ў Польшчы”. У ім аўтар падрабязна прасочвае гісторыю ўспрымання і інтэрпрэтацыі танкаўскай паэзіі польскай крытыкай, пачынаючы з трыцятых гадоў, а таксама перакладаў твораў паэта на польскую мову.

Невялікая па аб’ёму, кампактная, манаграфія А. Вераб’я змяшчае разам з тым даволі поўную бібліяграфію і паказальнік імёнаў.

У манаграфіі выразна праяўляюцца характэрныя для аўтара рысы: беражлівае стаўленне да вывучаемага матэрыялу, скрупулёзны аналіз усяго, што ўваходзіць у кола даследавання. Ён не забывае, напрыклад, сказаць і пра пераклады дзіцячых вершаў М. Танка на польскую мову. І, вядома ж, навуковай грунтоўнасці выдання спрыяе глыбокае пранікненне даследчыка ў паэтычную вобразнасць, моўную адметнасць і рытміка-інтанацыйную характэрнасць як арыгінальных твораў М. Танка, так і іх перакладаў. Талент аналітыка і інтэрпрэтатара перакладаў паэзіі, якім надзелены А. Верабей, з’ява каштоўная, паколькі рэдкая.

*Яўген Гарадніцкі
Мінск*